

Van alledaagse democratie naar meervoudige democratie

Hein Albeda

Het gaat goed met de aandacht voor burgerkracht en de Doe-democratie. De term doe democratie is ingeburgerd geraakt. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen kwam het bieden van ruimte voor “burgerinitiatieven” prominent in bijna alle collegeakkoorden te staan. Ik pak een voorbeeld uit Breda. Daar is het initiatievenprogramma “Hart voor je Buurt” nieuwe stijl ontwikkeld waarmee groepen bewoners punten kunnen verdienen als ze werkzaamheden oppakken. De klussen kunnen van alles zijn. *“Van blad ruimen in het najaar, sneeuwruimen, de eigen stoep, straat, plein of speelplek schoonhouden tot en met het adopteren van groen en plantvakken. De punten kunnen worden besteed aan zaken zoals een buurtfeest, een speeltoestel, schoonmaakmateriaal, gereedschap, plantgoed of een goed doel. Dat kunnen de bewoners helemaal zelf bepalen”*.

Of ik neem een voorbeeld van Arnhem: Het stadsbestuur van Arnhem gaat fors inkrimpen om de komende jaren te bezuinigen. De wijkaanpak levert daar een bijdrage aan. *Enerzijds vraagt de gemeente met klem aan bewoners wat zij zelf kunnen bijdragen aan het behoud dan wel de verbetering van de eigen woon- en leefomgeving. Anderzijds kan geconstateerd worden dat bewoners deze trend goed oppakken en dat zij zichzelf in toenemende mate actief aanbieden om een rol te spelen¹*. De wijkgerichte benadering wordt een majeur sturingsprincipe van de Gemeente Arnhem. Het budget komt niet direct in handen van de wijkbewoners, dat is voorbehouden aan een wijkteam met ambtenaren en professionals.

Doe-democratie soms meer “doe” dan “democratie”

Het nemen van initiatieven en uitvoeren van taken die voorheen door de overheid werden gedaan, is wel wat anders dan wat ik alledaagse democratie noem. In veel voorbeelden tref ik vooral veel “doe” en weinig “democratie”. Bij alledaagse democratie gaat het om zelfstandige burgers die eigen keuzes maken over hun leven en leefomgeving. Bij die keuzes praten ze met elkaar, wegen ze zaken tegen elkaar af en proberen ze elkaar te overtuigen. Daardoor maken zij er betere keuzes die passen bij de samenleving.

Lang niet altijd gaat het rekenen op burgerkracht gepaard met het overdragen van macht. Dat blijkt als ouders een gezamenlijke crèche opzetten, dan komt de overheid kijken of alle regels zijn nageleefd. Dat zelfde gebeurt als de sportkantine succesvoller wordt. Burgerkracht is mooi, maar het moet niet te groot worden, zo lijkt het. Of burgerkracht is prima, burgers kunnen zelf keuzes maken, maar er is een toeziend voogd nodig om te voorkomen dat burgers verkeerde keuzes maken.

Dat is niet de manier om mensen duurzaam in beweging te krijgen. Het initiatief moet bij mensen zelf liggen, het moet iets van henzelf zijn en zij moeten concrete voordelen zien. Dan kunnen ze ook zelf fouten maken en daar van leren. Dat gaat hoe dan ook gebeuren. De verklaring hiervoor is dat overheden en bedrijven sommige problemen niet meer alleen kunnen oplossen en dat samenwerken de enige manier is oplossingen te vinden.

Zulke initiatieven zijn zichtbaar. Alledaagse democratie gaat vooral om mensen die zelf problemen definiëren en oplossen in samenwerking met anderen. Daarom ga ik in op diverse vormen van samenwerking, waarin bewoners regie nemen.

– de circulaire stad

- hergebruik van leegstaande panden
- mensen die zelf voorzieningen exploiteren

De circulaire stad en hergebruik van leegstaande panden

De circulaire stad

Bij de circulaire stad staat de organisatievorm niet centraal, maar is zichtbaar dat mensen uit hun rol als klant stappen, zelf meedoen en co-producent worden. Bedrijven, overheden en burgers raken ervan doordrongen dat hulpbronnen op kunnen raken. Het is niet mogelijk om dat centraal als overheid aan te pakken, maar ook niet om elke partij in de stad hierin afzonderlijk een afweging te laten maken. De een produceert iets waarbij restwarmte ontstaat, de ander kan die restwarmte goed gebruiken. Om te komen tot een duurzame stad waarin hergebruik centraal staat is het nodig om informatie te delen en te profiteren van elkaars professionaliteit, kennis en kunde.

Bij de circulaire stad staat het delen centraal. Daar past een nieuwe manier van organiseren bij. Bedrijven, overheden en burgers worden partners en moeten elkaar gemakkelijk kunnen vinden. Deze samenwerking vindt plaats rond samenwerkingplatforms. Platforms waarop partijen hulp kunnen vragen en aanvullende producten en diensten kunnen ontwikkelen. De kennis of expertise van gebruikers wordt betrokken om producten uit te proberen, werken met beta-versies is heel gebruikelijk. Het is bijna niet meer mogelijk alleen in de rol van klant deel te nemen. Net zoals het ook niet meer mogelijk is om als overheid over deze verweven problemen te beslissen. Bij wijkaanpak merken de partijen al dat het niet kan zonder bedrijven, woningcorporaties, verzekeraars en bewoners elk op hun manier te laten meedoen.

Broedplaats de Ceuvel

Het terrein van 'Ceuvel Volharding' is een voormalige scheepswerf in Amsterdam Noord². De bodem is vervuild, het terrein zou traditioneel gesaneerd worden door een bedrijf om erna woningen te kunnen bouwen op schone grond. Daar is niet voor gekozen. De ambitie is om alle stedelijke kringlopen van water, voedingsstoffen en energie te sluiten, daarom wordt de grond schoongemaakt met planten. Een biovergistingsinstallatie gaat de biomassa omzetten in energie en er worden workshops en rondleidingen gegeven om bewoners en bezoekers te informeren en enthousiasmeren over het zuiverende park. Op het terrein van 'De Ceuvel' wordt deze manier van zuivering vormgegeven tot een werkend park. In het park zijn afgeschreven woonboten gebruikt om gebouwen neer te zetten die niet de vervuilde grond laten doordringen in de gebouwen. Daar vestigen zich bedrijfjes in terwijl het zuiveringsproces doorgaat. Na tien jaar wordt de hele locatie schoner terug gegeven aan de stad Amsterdam.

Wijkbedrijf Bilgaard

Het Wijkbedrijf Bilgaard is een samenwerkingsverband van bedrijven en bewoners van de Leeuwardense wijk Bilgaard. Het Wijkbedrijf is geen vereniging of stichting waarvan bewoners lid kunnen worden. Het bestaat uit bewoners, een winkel en het bedrijf. Het richt zich op het opknappen van woningen, verbeteren van de omgeving en de sociale binding in de wijk. Met als doel energie besparen, comfort verhogen, kosten besparen en banen

² <http://delva.la/projecten/zuiverend-park-de-ceuvel-amsterdam/>

realiseren.

Vanuit het wijkbedrijf worden activiteiten georganiseerd, er zijn energiecafés, mensen ondernemen acties om de verkeersveiligheid te verbeteren. In samenwerking met de Wijkvereniging Bilgaard is een serviceteam opgezet. Het serviceteam helpt bewoners bij het voorbereiden van de werkzaamheden in de woning. Het gaat om het verplaatsen van meubilair of het weghalen en weer ophangen van kastjes e.d. Ook bij het wijkbedrijf start men met de eigen wensen en mogelijkheden en profiteert men van de diversiteit in de wijk.

Hergebruik van leegstaande gebouwen

Sloop van historisch waardevolle gebouwen komt steeds minder voor. De campagnes Nieuw Leven voor Oude Gebouwen hebben laten zien dat veel mensen de campagnes voor behoud en hergebruik van waardevolle gebouwen ondersteunen. Daarvoor is ook gezamenlijke actie nodig van de overheid, actieve burgers en corporaties en marktpartijen. Bewoners en belangstellenden worden rechtstreeks betrokken bij de planvorming voor hergebruik van gebouwen en gebieden.

De Hallen is een mooi voorbeeld van hergebruik, waarbij de inbreng van actieve bewoners zorgde voor succes. De Hallen is de naam van een cultureel centrum in de Kinkerbuurt in Amsterdam-West, met een bibliotheek, theater, bioscoop, horeca, tv-studio's en ambachtencentrum. Het is een bruisend geheel, gevestigd in de voormalige Remise van de Gemeentetram Amsterdam. De gemeente ging eerst in zee met een groep ontwikkelaars die de voormalige tramremise wilde herontwikkelen tot het eerste overdekte uitgaanscentrum van Nederland. Dit plan stond los van de buurt, werd als megalomaan gezien en de buurt ervaarde dat er niet geluisterd werd naar de eigen wensen en plannen. Verzet keerde het tij, daarbij geholpen door de crisis. Het stadsdeel West wees in 2011 de stichting TROM aan om Tramremise De Hallen te ontwikkelen. TROM (TramRemise OntwikkelingsMaatschappij) was ontstaan op initiatief van leden van de 'klankbordgroep' van buurtbewoners. Agora directeur Eisse Kalk was een van de drijvende krachten achter de TROM.

In februari 2015 was de de metamorfose voltooid, het blijkt een aanwinst voor de buurt.

Zelf voorzieningen exploiteren

In veel gemeenten wordt bezuinigd. Gemeenten leggen voorzieningen onder de loep en overwegen of een zwembad of buurthuis nog wel nodig is. Maar sluiting stuit vaak op verzet. Dan blijkt het mogelijk om dergelijke voorzieningen te behouden op een nieuwe, goedkopere manier, als buurtbewoners zelf de organisatie op zich nemen en samenwerking te zoeken met andere partijen.

Een voorbeeld is het zwembad De Zwaoi in Valthermond. De gemeente Borger-Odoorn zette het zwembad op de nominatie om te sluiten. Daarmee zou de gemeente twee ton per jaar besparen. Bewoners legden zich hier niet bij neer. Dorpsbedrijf De Ommezwoai maakte een plan om het zwembad te behouden. Net als bij andere initiatieven is ook hier integraler gekeken en bestaat de redding uit een combinatie van vrijwilligers, verlaging van kosten door nieuwe technieken en samenwerking met in dit geval de voetbalclub, de tennisvereniging en het medisch centrum. Vergelijkbare successen werden geboekt met andere zwembaden, maar ook met bijvoorbeeld bibliotheken en buurthuizen (bijvoorbeeld buurthuis De Nieuwe Jutter in Utrecht) of sportvoorzieningen (bijvoorbeeld in de kernen Varsselder en Veldhunten)..

Soms menen buurtbewoners dat ze zelf beter in staat zijn een voorziening te exploiteren. Uit Engeland kregen buurtbewoners verenigd in het LSA-bewoners de inspiratie om na te denken over buurtrechten. Agora is met directeur Niesco Dubbelboer hierbij betrokken. Hij schrijft er over in een ander hoofdstuk van deze publicatie.

Initiatieven met doorzettingskracht vragen nieuwe bestuurders

Een initiatief is met de huidige sociale media snel opgestart, maar het is moeilijker om de doorzettingskracht te ontwikkelen en de uitvoering langere tijd zelf te doen. In onze eigen buurt lukt dat, waarbij het belangrijk is om steeds terug te gaan naar wat je zelf wilt, wat past bij de waarden van jou en je partners, maar vooral: je moet er zelf voldoening uit halen en de ander ook. Affectie speelt een grotere rol. Als erkenning voor jouw werk uitblijft en je hebt er zelf geen plezier in, dan stopt het.

Een mooi voorbeeld van doorzetten (12 jaar lang), maar ook kwetsbaarheid als de overheid en professionals geen respect tonen kwam ik tegen in de publicatie "Burgermacht op eigen kracht?" van het Sociaal en Cultureel Planbureau. *"Een inwoner van de gemeente Berkelland die twaalf jaar lang vrijwilliger voor Tafeltje Dekje was kreeg, toen hij vijf minuten te vroeg de maaltijden voor zijn groep kwam ophalen, te horen '12 uur is 12 uur'. Diezelfde dag stopte hij met dit vrijwilligerswerk."*³

De samenleving heeft daarom professionals, maar ook bestuurders nodig die kunnen samenwerken met groepen in verschillende rollen. Samenwerking met iemand die voor zijn werk móet samenwerken gaat anders dan met iemand die dat doet op vrijwillige basis. Die samenwerking kan mislukken als mensen geen respect krijgen of niet serieus genomen worden, maar ook als de zeggenschap als het er op aan komt bij de overheid blijft. Vroeger kwamen bestuurders uit maatschappelijke organisaties waar ze dit kenden. Nu zijn veel bestuurders onbekend met deze samenwerking.

Verschil in buurtkracht vraagt verschil te maken in de gemeenteraad

Nu het hard gaat met burgerkracht, zal de overheid ook zien dat deze minder goed beheersbaar is. De ene groep (vaak hoog opgeleid, niet altijd) zal daardoor beter van rechten en kansen gebruik kunnen maken dan de andere groep. Het viel mij op dat gemeenteraadsleden in gesprekken over burgerparticipatie zich ook vaak zorgen maakten over het verschil in participatiekracht tussen buurten. Dat kan wrijving geven.

Die zorg dat niet iedereen gemakkelijk tot een buurtinitiatief komt is terecht. Met Peter Kanne en Job van den Berg beschreef ik die zorg in "Niet iedereen is klaar voor de participatiesamenleving"⁴. Zo blijkt dat 'meedoen' vooral afhangt van: 1) hoeveel contact mensen met elkaar in de buurt hebben en 2) in welke sociale welstandsklasse de buurtbewoners vallen. Als we weten wat de dominante welstandsklasse van buurtbewoners is én of er al onderling contact is, weten we tot op zeker hoogte waartoe men bereid is en hoe we dit kunnen stimuleren. Als een wijk op beide dimensies laag scoort, hoeven we niet veel te verwachten van de burgerparticipatie. Wie in de 'verkeerde buurt' woont kan wel eens de dupe worden.

In de ene buurt is meer mogelijk vanuit bewoners, in de andere moet de overheid meer de helpende hand bieden, zo maakte ik op uit gesprekken die ik voor 100x100⁵ voerde met

³ SCPO "Burgermacht op eigen kracht?" 2014 p 138

⁴ Peter Kanne, Job van den Berg en Hein Albeda "Niet iedereen is klaar voor de participatiesamenleving" 2013 http://www.heinalbeda.nl/Handreiking_gesegmenteerde_doeedemocratie.pdf

⁵ 100x100, is jouw gemeenteraad klaar voor de netwerkdemocratie? Zie www.100x100.nl

gemeenteraadsleden. Dat vraagt dat nogal wat van de politieke besluitvorming en verantwoording. Er kan spanning ontstaan tussen de overheid die burgers (ook minderheden) vertegenwoordigt en groepen burgers die zelf verantwoordelijkheid nemen.

Overgang naar collectieve informatie en samenwerkende platforms

Eigenlijk is dat een luxe: niets is mooier dan dat er spanning komt tussen overheden die burgers representeren en burgers die zelf problemen oplossen. Het is ook logisch als we bedenken dat we een overgang doormaken. We komen van elkaar gescheiden domeinen met eigen informatie en organisatiestructuren, waar de rol van klant dominant is voor burgers. We gaan naar een samenleving waarin domeinen elkaar raken en door elkaar lopen, informatie gedeeld wordt en waarin burgers zich niet meer schikken in de rol van klant, maar mee gaan produceren.

Informatietechnologie maakt het mogelijk om partijen te verbinden en informatie te delen. Dit kan zo een druk geven waardoor kracht van burgers niet meer te negeren is en samenwerking tussen burgers, bedrijven en overheid vanzelfsprekend wordt. Dan worden vanzelf ook machtsverschillen zichtbaar, we moeten erkennen dat die er zijn.

Naar meervoudige democratie

Stemmen is de minst ongelijke manier om beleid te maken. En het rare is: met meer aandacht en ruimte voor burgerinitiatieven en burgerkracht is het noodzakelijker om meer te rekenen op die stembus om de macht weer gelijk te trekken tussen de mensen met invloed en een succesvol netwerk en de mensen die dat niet hebben. Zo wordt duidelijk dat we meerdere vormen van democratie naast elkaar hebben. Representatieve democratie naast participatieve democratie en democratie in bedrijven en instellingen.

De wrijving die dan kan ontstaan tussen representatieve democratie en participatieve democratie zal de politiek veranderen. Dat is ook goed. Om te voorkomen dat de politiek burgerkracht alleen als aanvullend ziet is het goed als burgers meer macht opbouwen. Rechten, maar ook eigendom (in de vorm van coöperaties en verenigingen) in combinatie met technologische vernieuwingen die mensen sterker maken zullen afdwingen dat de representatieve democratie zichzelf opnieuw gaat uitvinden en daarbij aandacht gaat geven aan verschillen en rechten van minderheden in de participatieve democratie.

Dat betekent een Copernicaanse omwenteling waarbij niet meer bestuur en de politiek centraal staan, maar de samenleving, waar de politiek, bestuur en bedrijven omheen draaien. Dan komt alledaagse democratie echt tot zijn recht.